

OD ISTOG PISCA

DRUGI AJNŠTAJN

JEDINA ŽENA ZA STOLOM

MARI BENEDIKT

Prevela
Dubravka Srećković Divković

■ Laguna ■

Naslov originala

Marie Benedict

THE ONLY WOMAN IN THE ROOM

Copyright © 2019 by Marie Benedict

Translation copyright © 2020 za srpsko izdanje, LAGUNA

Džimu, Džeku i Benu

© Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

PRVI DEO

PRVO POGLAVLJE

*17. maj 1933.
Beč, Austrija*

OČNI KAPCI SU MI ZATREPERILI I OTVORILI SE, ALI REFLEKTORI su me načas zaslepili. Diskretno položivši šaku na mišicu mog kolege u glavnoj muškoj ulozi da bih zadržala ravnotežu, snagom volje sam razvukla usne u samouveren osmeh dok sam čekala da mi se izbistri vid. Aplauz je grmeo, a ja se njihala usred zbrke zvuka i svetlosti. Maska koju sam čvrsto postavila na sebe za tu predstavu skliznula je načas i više nisam bila bavarska carica Elizabeta iz devetnaestog veka, već naprosto mlada Hedi Kizler.

Nisam smela dopustiti da me redovni posetioци slavnog Bečkog teatra vide kako klecam dok predstavljam voljenu caricu tog grada. Čak ni pri izlasku pred spuštenu zavesu. Ona je bila amblem nekada veličanstvene habzburške Austrije, carstva koje je vladalo blizu četiristo godina, i ljudi su se grčevito držali za njen lik u tim ponižavajućim danima posle Velikog rata.

Sklopivši oči na najkraći tren, posegla sam duboko u sebe i ostavila po strani Hedi Kizler i sve njene sitne brige i srazmerno tričave težnje. Prikupila sam snagu i još jednom uzela

na sebe ulogu carice, njenu nužnu čeličnost i teške dužnosti. Potom sam otvorila oči i zagledala se u svoje podanike.

Gledaoci su se materijalizovali preda mnom. Shvatila sam da ne tapšu iz udobnosti svojih mekih pozorišnih sedišta od crvenog pliša. Bili su na nogama i upućivali mi ovacije stojeći, a takvu čast su moji sugrađani Bečlije škrto udeljivali. Kao carici to su mi dugovali, ali sam se kao Hedi zapitala da li je taj aplauz uistinu namenjen meni, a ne nekom drugom glumcu predstave *Sisi*. Hans Jaraj, glumac koji je igrao cara Franca Jozefa, muža moje carice Elizabete, ipak je bio legenda nerazdvojiva od Bečkog teatra. Pričekala sam da i ostali glavni glumci izvedu naklon. Iako je solidnim aplauzom nagradila i njih, publika je pomahnitala dok sam zauzimala mesto na sredini pozornice da bih se poklonila. To je uistinu bio *moj* trenutak.

Kako mi je bilo krivo što moju predstavu te večeri nije mogao da vidi i tata! Da mama nije odglumila da je bolesna, očigledno da bi mu tim manevrom odvušla pažnju sa te za mene važne večeri, tata bi gledao moj debi u Bečkom teatru. Znala sam da bi sa slašću uživao u reakciji, a da je lično bio svedok laskavog divljenja gledalaca, možda bi se sa mene sprala mrlja mog erotskog nastupa u filmu *Ekstaza* – uloge koju sam očajnički priželjkivala da zaboravim.

Odjek tapšanja počeo je da slabi, a gledalište je prožela nota nespokoja jer je srednjim prolazom partera paradno nailazila povorka pozorišnih razvodnika s naručjima punim cveća. Taj grandiozni gest, sa svojim neumesnim, vrlo javno naciljanim trenutkom, uznemirio je inače rezervisane Bečlije. Gotovo sam ih čula kako se pitaju ko se to usudio da naruši veće otvaranja u Bečkom teatru tako drskim razmetanjem. Moglo bi ga opravdati samo preterano roditeljsko oduševljenje, ali ja sam znala da se moji oprezni roditelji

nikad ne bi usudili na takav postupak. Da nije taj pogrešni korak načinila porodica nekog od mojih kolega glumaca?

Dok su se razvodnici bližili pozornici, videla sam da im se iz naručja ne preliva obično cveće, već prekrasne ruže iz staklenih bašta. Možda i više od deset buketa. Koliko bi koštalo to obilje retkih crvenih cvetova? Zapitala sam se ko je taj što može u takva vremena da priušti sebi tu dekadenciju.

Razvodnici su se popeli uz stepenice i tad sam shvatila da imaju instrukciju da bukete predaju primaocu pred očima čitave publike. Nesigurna kako da reagujem na taj prekršaj propisanog vladanja, preletela sam pogledom po ostalim glumcima, koji su delovali jednako zbunjeno. Reditelj je davao rukama znake razvodnicima da zaustave svoju predstavu, ali mora biti da ih je neko dobro platio, pošto su se oglušili o njega i postrojili se *preda mnom*.

Jedan po jedan, predavali su mi bukete dok mi nisu tako napunili ruke da više nije moglo stati, a onda su krenuli da mi ih ređaju pred noge. Osećala sam da mi gore-dole duž kičme šetaju neodbravajući pogledi kolega. Moja pozorišna karijera mogla se uspinjati ili padati zavisno od čudi tih visokopoštovanih glumaca; mogli su me strovaliti sa mog vrhunca uz pomoć nekoliko reči izgovorenih na zgodnom mestu u zgodan čas i zameniti me nekom od brojnih mladih glumica koje su vapile za tom ulogom. Osećala sam poriv da odbijem bukete, sve dok mi nije sinula jedna misao.

Poklonodavac bi mogao biti ma ko. Mogao bi biti istaknut član neke od zaraćenih partija na čelu države – ili konzervativac iz Hrišćanske socijalne partije, ili socijalista iz Socijaldemokratske partije. Ili još gore, moj dobrotvor možda simpatizuje Nacionalsocijalističku partiju i žudi za ujedinjenjem Austrije s Nemačkom i njenim novoimenovanim kancelarom Adolfom Hitlerom. Klatno moći kao da se

njihalo sa svakim novim danom i niko nije smeo dozvoliti sebi da se igra sa sudbinom. Ponajmanje ja.

Gledaoci su prestali da tapšu. U nelagodnoj tišini, posedali su opet na sedišta. Svi sem jednog čoveka. U sredini trećeg reda, tamo gde je najpoželjnije mesto u pozorištu, stajao je prsat gospodin četvrtastih vilica. Sam među svim posetiocima Bečkog teatra, on je ostao da stoji.

I da pilji u mene.

DRUGO POGLAVLJE

17. maj 1933.

Beč, Austrija

ZAVESA SE SPUSTILA. KOLEGE GLUMCI ZASULI SU ME upitnim pogledima, a ja sam uzvratila slegavši ramenima i odmahnuvši glavom, u nadi da im time pokazujem da sam zbunjena i da ne odobravam malopredašnji gest. Čim mi se učinilo da to neće biti nepristojno usred čestitanja, vratila sam se u svoju garderobu i zatvorila vrata. Kroz mene su prostrujale ljutnja i briga pri pomisli na to kako je ovo cveće odvuklo pažnju sa mog trijumfa, uloge koja će mi pomoći da odlučno ostavim *Ekstazu* za sobom. Morala sam da saznam ko mi je to uradio – i da li je trebalo da znači kompliment, pa makar i nepametno iskazan, ili nešto drugo.

Izvadivši koverat skriven među cvetovima najvećeg buketa, uzela sam makazice za nokte i rasekla ga. Izvadila sam debelu žućkastu kartu sa zlatnim obrubom. Prinevši je bliže lampi na toaletnom stolu, pročitala sam:

Za jednu nezaboravnu Sisi. Vaš, g. Fridrih Mandl

Ko je taj Fridrih Mandl? Ime mi je zvučalo poznato, ali nisam mogla da se setim odakle.

Vrata garderobe su zadrhtala od autoritativnog kucanja. „Gospođice Kizler?“ Bila je to gospođa Elze Lubig, prekaljena garderoberka zvezda svih predstava Bečkog teatra poslednjih dvadeset godina. Čak i za vreme Velikog rata i u godinama potištenosti nakon poraza Austrije, ta sedokosa matrona je pomagala glumcima da izađu na pozornicu i izvedu predstave koje će osokoliti duh Beča, poput ove o liku carice Elizabete, podsećajući ljude na istorijsko junaštvo Austrije i bodreći ih da zamišljaju neku budućnost koja obećava. Predstava se, jasno, nije doticala kasnijih godina caričinog života, kad je zlatni povodac carevog nezadovoljstva postao jaram na njenom vratu, sputavajući joj svaki pokret. Bečlijke nisu želele da razmišljaju o tome, a bile su stručnjaci za poricanje.

„Izvolite, udite“, odazvala sam se.

Ne uputivši ni jedan jedini pogled obilju ruža, gospođa Lubig je krenula da mi razvezuje haljinu žute boje sunca. Dok sam mazala lice kremom da bih obrisala debelu scensku šminku i sa njom poslednje preostatke svog pozorišnog lika, ona mi je raščesljala kosu, dignutu u složenu punđu za koju je reditelj smatrao da dolikuje carici Elizabeti. Iako je gospođa Lubig ćutala, osećala sam da samo odlaže trenutak kad će postaviti pitanje od kog čitavo pozorište nesumnjivo bruji.

„Divno cveće, gospođice“, prokomentarisala je konačno gospođa Lubig, pošto mi je pre toga pohvalila glumu.

„Da“, odgovorila sam čekajući ono pravo pitanje.

„Smem li upitati od koga je?“, kaza ona, preusmeravajući pažnju sa moje kose na korset.

Poćutala sam, odmeravajući odgovor. Mogla bih da slažem i pripišem gaf s cvećem svojim roditeljima, ali taj trač je bio valuta kojom će ona moći da trguje, pa ako podelim

odgovor s njom, dugovaće mi uslugu. Usluga gospođe Lubig mogla bi biti vrlo korisna.

Osmehnula sam joj se i pružila kartu. „Neki gospodin Fridrih Mandl.“

Ništa nije rekla, ali sam čula kako je oštro udahнула vazduh, što je govorilo mnogo više od reči. „Jeste li čuli za njega?“, upitah.

„Da, gospođice.“

„Je li bio večeras u pozorištu?“ Zнала sam da gospođa Lubig gleda svaku predstavu iz džepova pozornice, neprekidno prateći očima dodeljenu joj glumicu kako bi mogla spremno da priskoči u pomoć u slučaju otcepljenog poruba ili nakrivljene perike.

„Da.“

„Je li to onaj čovek što je ostao da stoji nakon poslednjeg aplauza?“

Uzdahnula je. „Da, gospođice.“

„Šta o njemu znate?“

„Ne bih da pričam, gospođice. Nije to moj posao.“

Na tu lažnu skromnost gospođe Lubig sakrila sam osmeh. Sa svojom riznicom tajni, ona je na mnoge načine raspolagala većom moći od svih drugih u pozorištu.

„Učinili biste mi ogromnu uslugu.“

Poćutala je, gladeći se po besprekorno začesljanoj dignutoj kosi, kao da razmatra moju molbu. „Samo sam čula rekla-kazala. A nije baš sve laskavo.“

„Molim vas, gospođo Lubig.“

Posmatrala sam je u ogledalu i videla kako joj se lice, premreženo tananim borama, pokreće kao da prosejava neki brižljivo čuvani dosije u glavi da bi se odlučila za prikladan delić obaveštenja.

„Dakle, gospodin Mandl je na poprilično lošem glasu kad su posredi žene.“

„Kao i svi drugi muškarci u Beču“, kazah nasmejavši se sebi u bradu. Ako je to sve, ne treba da brinem. S muškarcima umem da izađem na kraj. Bar sa većinom.

„To je malčice više od uobičajene prevrtljivosti, gospođice. Jedna konkretna romansa imala je za ishod samoubistvo mlade nemačke glumice Eve Maj.“

„O bože“, šapnula sam, mada nije bilo moje da sudim preterano strogo s obzirom na sopstveni istorijat lomljenja tuđih srca i pokušaj samoubistva jednog udvarača kog sam odbila. No iako jeziv, taj probrani trač nije bio sve što je znala. Osetila sam po njenom tonu da i dalje nešto ne govori, da ima još štošta da saopšti. Ali namera gospođe Lubig bila je da me natera da se za to potrudim. „Ako ima još nešto, biću vam dužnica.“

Oklevala je. „To su informacije kakve se u današnje vreme poveravaju sa oprezom, gospođice.“ U ta neizvesna vremena znanje je bilo moneta.

Uхватила sam je za ruku i zagledala joj se u oči. „Ta informacija će služiti samo meni, mojoj bezbednosti. Obećavam da neće biti prenesena nikome drugome.“

Posle duge ćutnje, rekla je: „Gospodin Mandl je vlasnik firme *Hirtenberger patronenfabrik*. Njegova kompanija proizvodi municiju i drugo vojno naoružanje, gospođice.“

„Ne baš pohvalan posao, pretpostavljam. Ali neko mora i to da radi“, kazah. Nisam uviđala što bi se čovek morao poistovećivati sa svojom industrijom.

„Nije toliko reč o ubojnim sredstvima koja proizvodi koliko o ljudima kojima ih prodaje.“

„O?“

„Da, gospođice. Nazivaju ga Trgovcem Smrti.“

TREĆE POGLAVLJE

26. maj 1933.

Beč, Austrija

PROŠLO JE DEVET DANA OD MOG POZORIŠNOG DEBITOVANJA u *Sisi*; a nad bečkim nebom lebdeo je načet mesec, ostavljajući za sobom tamnoljubičaste senke. Rasipao je dovoljno sjaja da osvetli gradske ulice, pa sam odlučila da ostatak puta od pozorišta do svoje kuće, kroz pomodarski devetnaesti okrug, pređem peške i iskočila sam iz taksija iako je bilo kasno. Žudela sam za tihom međupočivkom, predahom između pozorišnog ludila nakon predstave i poplave roditeljskih pitanja kojom sam dočekivana kod kuće posle svakog nastupa.

Na trotoarima je bio tek poneki prolaznik, jedan sedokos bračni par što se laganim korakom vraćao kući nakon kasne večere, neki mladić koji je zviždukao, i osećala sam se prilično bezbedno. Kraj kroz koji je vodila ta deonica postajao je sve raskošniji i imućniji kako sam se bližila roditeljskom domu u naselju Debling, pa sam znala da ću na ulicama biti sigurna. Ali ništa od toga ne bi umirilo brige mojih roditelja da su znali da pešačim sama. Bili su vrlo zaštitnički nastrojeni prema svojoj ćerki jedinici.

Ostavivši po strani razmišljanje o mami i tati, dopustila sam sebi da se osmehnem prikazu objavljenom te nedelje u listu *Prese*. Blistave reči o mom portretu carice Elizabete izazvale su nagli grabež za karte, a u pozorištu je samo tri poslednje večeri bilo praznih mesta za stajanje. Moj status u pozorištu je porastao, što je bilo praćeno glasnim komplimentima našeg obično kritički nastrojenog direktora. Slavopojke su prijale posle skandala s mojom golotinjom u *Ekstazi* – ta odluka je delovala prihvatljivo i u skladu sa umetničkim senzibilitetom filma sve dok publika, uključujući i moje roditelje, nije šokirano reagovala – te sam znala da je povratak u pozorište nakon tog kratkog upada u film bio prava odluka. Kao da sam se vratila kući.

Gluma mi je nekada bila odbrana od detinje usamljenosti, način da ispunim svoje tiho postojanje još nekim ljudima izuzev večno prisutne dadilje i domaćeg učitelja, izuzev večno odsutnih mame i tate. Krenulo je od prostog smišljanja likova i priča za moje bezbrojne lutke, na improvizovanoj pozornici napravljenoj pod ogromnim pisaćim stolom u tatinoj radnoj sobi, ali onda je neočekivano ta igra uloga postala nešto mnogo, mnogo veće. Kad sam pošla u školu – i odjednom se upoznala sa širokom, ošamućujućom lepezom ljudi – gluma mi je postala način prolaska kroz svet, kao nekakva valuta kojom sam mogla da se poslužim kad god mi ureba. Umela sam da postanem sve ono što ljudi oko mene potajno priželjkuju, a zauzvrat sam od njih dobijala sve što sam ja htela. Međutim, raspon svog dara pojmla sam tek kad sam stupila na svoju prvu pozornicu. Znala sam da sahranim sebe i preuzmem masku potpuno drugačije osobe, one koju je osmislio reditelj ili pisac. Znala sam da uprem pogled u publiku i vešto upravljam svojom sposobnošću da utičem na nju.

Jedina tama koja je mračila svu tu svetlost *Sisi* bila je redovna večernja isporuka ruža. Boja im se menjala, ali količina ne. Stizale su mi u boji ciklame, bledoružičaste, žućkaste kao slonovača, krvavocrvene, čak i retke nežnoljubičaste, ali uvek tačno dvanaest buketa od po dvanaest ruža. Bilo je to besramno. No makar se promenio postupak isporuke. Razvodnici ruže više nisu donosili na scenu uz sjaj i pompu; sad su ih diskretno ostavljali u mojoj garderobi dok traje poslednji čin predstave.

Tajanstveni gospodin Mandl. Učinilo mi se u nekoliko prilika da sam ga videla usred ljubitelja pozorišta na onom priželjkivanom sedištu u trećem redu, ali nisam bila sigurna. Nije se ni na koji način trudio da stupi sa mnom u kontakt nakon onog pisma što je propratilo prve ruže – sve do ove večeri. Karta sa zlatnim obrubom, zadenuća među jarke žute ruže – tačno boje moje haljine – sadržala je rukom ispisane reči:

Poštovana gospođice Kizler, veoma bih voleo da imam tu čast da Vas posle predstave izvedem na večeru u restoran hotela „Imperijal“. Ako Vam je to po volji, molim Vas da samo javite mom šoferu, koji će čekati kraj scenskog izlaza do ponoći. Vaš, g. Fridrih Mandl

Premda bi moji roditelji pali u očaj kad bih uopšte i razmatrala sastanak s nepoznatim muškarcem bez tuđeg nadzora – a naročito u nekakvom hotelskom restoranu, pa sve i nek je to istorijsko zdanje koje je stvorio arhitekta Jozef Hofman – znanje o gospodinu Mandlu koje sam nakupila jamčilo je da neću preći tu granicu. Oprezna raspitivanja urodila su sa više podataka o mom tajanstvenom darodavcu. Ono nekoliko prijatelja što sam ih imala u izolovanom pozorišnom svetu

čuli su za njega da mu je motivacija profit, ne moralnost onih kojima prodaje svoje ubojne proizvode. Ali najvrednije zrnice obaveštenja poteklo je bez ikakvog podsticaja od dobavljačice tajni gospođe Lubig, koja je došapnula da gospodin Mandl ima simpatije desničarskih autokrata što niču širom Evrope. Taj izveštaj me je najviše zabrinuo, pošto se Austrija s mukom borila da sačuva nezavisnost onako geografski okružena diktatorskim režimima gladnim teritorija.

Ali iako se nisam usudila da večeram s njime u hotelu *Imperijal*, nisam mogla ni nastaviti da ga potpuno ignorišem kao dotad. Po svemu što se čulo, gospodin Mandl je bio čovek s političkim vezama, a trenutna situacija je zahtevala da svi u Beču postupaju sa oprezom. Svejedno, nisam znala kako da izađem na kraj s njegovom pažnjom na pravi način, jer sva moja dotadašnja ljubavna vragolanja bila su s lako obradivim mladićima, bliskim meni po godinama. Do daljeg, dok ne budem uspela da oblikujem neki plan, zavrbovala sam gospođu Lubig, koja mi je pomogla zamajavajući šofera gospodina Mandla kako bih uspela da zaobiđem scenska vrata i izađem na glavna.

Štikle su mi kuckale u stakatu dok sam i dalje koračala ka Peter-Jordan štrase. Odbrojavala sam prisno znane kuće naših suseda dok sam se bližila onom što su moji roditelji nazivali našim „kotidžom“, neispravnim imenom kojim su svi stanovnici Deblinga opisivali svoje kuće. To ime je trebalo da ukazuje počast engleskom arhitektonskom stilu ogromnih, prostranih domova tog naselja, sagrađenih oko unutrašnjih porodičnih vrtova, ali naziv se kosio s njihovom znatnom veličinom.*

Na nekoliko kuća od doma mojih roditelja, svetlo kao da je jenjalo. Pogledala sam naviše kako bih proverila da li

* U arhitektonskom smislu, engleski kotidž je seoski tip kuće, obično u stilu doba Tjudora; vile Deblinga bile su mnogo veleplejnije. (Prim. prev.)

oblaci zaklanjaju mesec, ali on je i dalje jasno sijao. Nikad pre nisam bila primetila taj fenomen, ali opet, nikad nisam ni prolazila našim krajem tako sama noću. Zapitala sam se da li bi ta tama mogla da se objasni time što je u blizini Peter-Jordan štrase gusta Bečka šuma, *Wienerwald*, po kojoj smo tata i ja voleli da šetamo nedeljom.

U našem bloku nije bilo ni iskrice električnog svetla sem u kući mojih roditelja. Sa kuća koje su se graničile s našom, uzvraćali su mi pogledom potpuno crni prozori s nagoveštajem sveće što dogoreva tu i tamo i iznenadno sam se setila šta je razlog te pojačane tame. Mnogi stanovnici naše deblinške enklave poštovali su tradiciju uzdržavanja od upotrebe elektrike počev od zalaska sunca u petak pa do zalaska sunca u subotu, iako im verske navike nisu naginjale ka ortodoksiji kakva bi zahtevala upražnjavanje takvog pravila. Zaboravila sam jer se tog običaja moji roditelji nikad nisu pridržavali.

U Deblingu, jevrejskom naselju u jednoj katoličkoj zemlji, bio je sabat.